

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sefer Talmud Ieshon 'Ivri

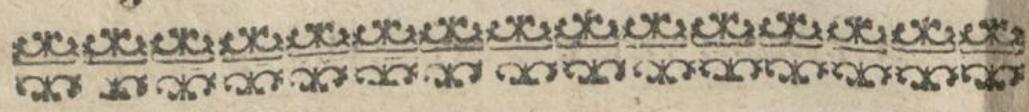
Ben-Ze'ev, Yehûdā Lêb

ביל הדוהי, באז ןב

Nidpas be-Sudilkov, 592 = 1831

המדקה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9532

הקדמה

א

באור שלשת קניני האדם אשר לו יתרון בה על בע"חי והם שכל דבור וכתיבה :

הקנינים אשר לו לאדם יתרון בהם , על כל בע"חי זולתו , ליתרון מדרגתו ומעלת נפשו מהם ביתר שאת ויתר עז הם , שלשה :

השכל , הדבור , והכתיבה : הקנין : הראשון השכל , הוא ההכנה אשר לו להשכיל ולהשיב

כל הדברים איפשרי ההשגה , ולדעת עלמיותם ומקריהם : כללותם ופרטיותם וודע להבדיל בין האמת והשקר , והכח הזה הוא בנפש . הקנין השני למטה בערך אל הראשון , אבל הכרחי לו , והוא הדבור : בו יוליא המשכל מחשבתו מכח אל הפעל , ויסדר מושגיו בסמנים מונחים עליהם להודיעם לזולתו , והתגלות אור השכל בדבור כהתגלות אור היום בשמש ואור האש בנר : והקנין השלישי הכתיבה , הוא ההכנה אשר לו לרשום המחשבות והמושגים המסיימים במלות הדבור , בלורות ואותיות בכתיבה . והוא הכח הדבר השני : כי כאשר יוצן כונת זולתו בדבור כן יוצן במכתב ויש לדבור בכחצ בענין מה יתרון לדבור הלשון כי בכחצ ידבר איש עם איש והם רחוקים זה מזה מרחק רב , וככחצ משתמרת החכמה לדורי דורות , והמדעים נאלצים בספרים כבמטמון : ושלשה הקנינים יחדיו משלימים ענין האדם , ומביאים אותו להכלל ולתכניתו , בגופו ובנפשו בעולמו ובאחריתו :

אך כל חכמה וכל מלאכה צריכה הכנות וידיעות ולמודים שיקדיס להם המהלך , עד שיטלס בחכמה ההיא או במלאכה ההיא : וכן צריך **האדם**

אל

po
w
183

אל הכנות ולמוד עד שיטלם בשלש הקנינים שזכרתי : והכנות המשלימות
 שכל האדם , והמישרות אותו להשתכל ולהתבונן כל המושגים ולחבר אותם לגזור
 ולשפוט , ולהבדיל מהם האמת מן השקר ולהוליא הנסתר מן הנגלה , הוא למוד
 הדיעות הנכללות במלאכת הגיון , כי החכמה היא מדרכיה השכל ללכת
 דרך ישרה במהלך החקירה . והיא תלמדהו לעשית משפטים והקשים , ולברר
 אותם במופת חותך , להנלל בהם מטעות וכוזב בדרכי השתכלותו והתבוננותו .
 והלמוד הזה נקרא אלל בעלי החכמ' : **יושר הגיון** (ואגיק רעכט דענקן)

ואם ישתלם האדם בזה , לריך שידע עכ"פ לשון אחד על בריו בכל אופניו ,
 בו יוכל לגלות מחשבתו וכונתו והשתכלותו והתבוננותו לזולתו , כי לא
 יספיק בכל מה שידע האדם והוא יודע לו לנפשו , אבל בהתגלותו לזולתו והכנת
 המשלימות דבור האדם , והמישרות אותו לדבר בלשון נח נקי ומבורר , הוא
 למוד הלשון אשר ידבר בו לדעת פרטי מלותיה לכל מושג שהונחו , כדי שיכול
 לכנות כל מושג במלה המיוחד לו , ולהודיע כל כונה בסמן המורה עליה : וללרף
 המלות על סדר המושגים בלי ערבוב ובלבול שלא להקדים המאוחר ושלא
 לאחר המוקדם , ושלא יוסיף או יגרע הדבור על הענין , ולא יהיה חלק בין
 המוכן ובין הנראה מכונתו , ולהעש' הסוד בדדיפה ובעמיד' בחבור ובהפסק
 ובניעויות הקול בהרי' ובהשפיל לפי חכונ' הענין . והלמוד הזה נקרא אלל בעלי
 הלשון **יושר המבטא** (גראמטיק רעכט שפרעכֶן) :

ואם ישתלם האדם גם בזה , יחול על חיוב ידיעת המכתב , והיא לורות
 האותיות ולרושן במלות והברתן ותקונן ואם שהיא קלה בערך שני הקנינים
 הראשונים , היא הכרחי להם מאד לגדל התועלת בה כאשר זכרנו , והלמוד
 הזה נקרא אלל בעלי הלשון **יושר הכתיבה** (ארטאגראפיה רעכט
 שרייבֶן) . ושלשת ידיעות הללו יחריו מתיחסות זו על זו , ושלשתם שלמות
 לאדם בגדרו עד אשר ישולל מתנו תאר השלמות , בהיותו בלתי שלם באחד
 מן הלשונות עכ"פ במבטא ובכתיבה :

ב

הכרח ידיעה לשון עברי לבעל דת עברית

ואחר גלותי הכרח ידיעת לשון אחד בכלל מלך השכל בראוי' מבוררת אשר
 לא ימשיכה כל איש שכל המתבונן כל דבר בעין האמת : אשוב לבאר

הכרח

הכרח ידיעת לשוננו הקדושה לשון עברי, לנו בעלי דת עברית צפרט, מלד
הדת והמוסד: כי היא כשפה בה דבר אלהינו עמנו להורות לנו הקיו ומשפטיו,
בה רשומה החור' והמלו' אשר יעשה אות' האדם וחי בהם, בה סופר לנו מעשי
אבותינו מאז היוצתנו לגוי, וחסדי אלהינו אשר עשה לנו מאז בחר באבותינו,
ואיך נעמוד אנחנו להבין דברי הספרים ועניניהם, מבלי דעת דרך הלשון
כלליה ופרטיה ודקדוקיה הן בלשונות העמים אשר חדשים מקרוב ילאו,
והיא והמדברים בארץ מולדתם, אין דרך להבין ספריהם על ברין, מבלי
דעת דרכי הלשון ההיא ודקדוקיה, אף כי בלשוננו הקדוש, הישנה עוד כל ימי
העולם מיוס בוסדה, והרחוקה מארץ מולדתה כרמוק מזרח ממערב ה ואיך
יסלה על לב בעל דת אמתי אשר ילמוד ויכנה ספריה יוס ולילה, ולא ידע דרכי
הלשון אשר הספרים כתובים בה ומה שהוא יותר תמה שלא ידע דקדוק הלשון
אשר הוא מתפלל בה כל חפלותיו, ומסדר בה כל בקשותיו ה היואמן כי יסופר,
לולא החוש יורה לנו אמתתו ה אך הסבות אשר גרמו מלמוד החטלמות רוב
השוננו ידיעת החכמה הזאת יארך לי להביא זכרה, וקלחס יגלו לך
במה שאמר אח"כ:

ג

סבת קציר לשון עברית והערר שלמותה ומעוט לומדיה :

כל לשון כאשר תהיה שלמה להגיע בה אל התכלית המכוון ממנה, ראוי
שלא יחסר בה דבר אשר לא יוכל המדבר לגלות בו רעיוט, ושימלא בה
מלות מספיקות לכנות כל דבר, ולגלות כל רעיון ואסנסיון על לשוננו, נמלאנה
חסרה וקלרה, בלתי מגיע למדבר מלות ככל חכמו. ואי איפשר שתהיה חסרה
בעלמה, כי הלשון המונח, הונח על כל ענין שציד האדם לרבר, ואס בשאר
לשונות כן אף כי בל' עברית שהיא אלהית : ולא היה איפשר שתהיה לשון מקוטטת,
כי בספרים המחזרים בה בספרי הקדש, היתה מגעת לבעליהם כל חפלים, וכיו
מרחיבים בה דעתם בלי מחסור דבר : ומה ראה כי חסרונה איננה בעלמה,
אבל מלד מעוט ידיעתנו ממנה : וזה לשתי סבות :

האחת השכחה ואבדת מלות רבות ממנה בארץ הגלות, כי קיוס הלשון
בקיוס אומתם, תרוס בהרומה ותפול בנפילתה : כי בהיות העס
יד שלטת להם, יושבים שלוים ושקטים, חפשי משעבוד ועול אויב, מיושרים
בדתי אלהות, נהוגים בגמנס מדיניי ומסודרים במדות ובמותר : העס אשר

תתקבץ

תתקבץ בהם כל המפלוגות האלה, תרבה בהם החכמה והמלאכה, גם חושבי
מחשבות במלאכת חרש וחושב, גם גדולי חקרי לב מביני מדע בכל חכמה, גם
בעלי חסיפות סופרים מליצים ומשוררים, מחברים ספרים בכל הענינים האלה,
תגדל החכמה ותרחב הלשון, מעשירים אותה במלות מכשירים מליטותיה לכל
רעיון: ויפיי הלשון ושלמותה ראי' על שלמות אומתה כדבור האישי על שלכו:
ולכן כל עוד אבותינו היו שלויים ושקטים בשבתם על אדמתנו בארץ הנבחרת,
וידיהם רמה, ויקירי העם שוקדים על דלתות התורה והחכמה, אז גם לשוננו
פרחה: אך מאז בטלה האומה ושבתה המלוכה, ובטלו מדרשי התורה והחכמה
גם לשוננו נפלה: כי גלו בין גויי נכר אשר לא שמעו לשונם, וכרוב הימים
ובלוק העמים עזבו לדבר כלשון עמם וילמדו לדבר בלשון עמ ועם אשר גרו
בם. ולמעוט הדבור בה שכתו מעט מעט הרבה ממנה, לולא שריד הכותר
שמורה בכ"ד ספרי הקדש: ובהקדמת חלק אולר השרשים ארחיב הענין הזה:
והשנית מעוט ידיעת השמות בשארית הגמלאה, וזה חכמה טעמים: (א)
כי כאשר עמדה להיות לשון מדברות ונשארה רק בקריאת הספרי,
אבדה נעימותה והדרתה, כי הנער הנעתק משדי אמו ירגל לדבר בשפת עם
אשר הוא בו, ובגשתו ללמוד ספרי הקדש, לא יבין המלות בעלמם עד שידיו
לו אותם מלשון ללשון, והלשון הנעתק יאבד הרבה מעצמו ומיסודו ודרכו: כי
הלשונות נועות הרבה זומנו בהנחת מלותיהם ובסדור הדברים: וכל דבר
הנעתק יאבד הרבה מנעימותו ולחות מאמריו: (ב) אלו היה המורה המעתיק
הספר לתלמידו בקי בטוב שתי הלשונות, בלשון הנעתק ובלשון שהוא מעתיק
בו, היה מעיר לבו על נעימותיהם, ויורהו דרך כל לשון לעצמו, והיה יכול להבינו
בלמדו אתו המקרא, שמוס לשון העברי להודעת הכונה והענין והיא, והשתנות
התנועות והאותיות בכל פעם לפי שנוי המושגים, וחבור הדבורים: והיה בוחר
בלשון האחר שהוא מבאר לו אותם בו, מלות היותר קרובות לכונות ענין הנעתק
והיה התלמיד קונה עי"ז מושג אחתי מתכונת שתי הלשונות, ונמית מליצת כל
אחת לכה והבין להעתיק ספרים האחרים אשר לא למד אלל רבו, מדיעת
השרשים והכללים אשר בכל לשון, והיה בעל לשון לח ובקי בדבור ובכתיבה:
אך מרוע השחת סדר הלמוד אשר בו, אכתו מחטויאים שתי כונות האלה,
כי מורי הילדים אשר בזמנינו ובמדינותינו (זולתי הספרדים) רובם אינם יודעי'
מאומה החכמת הקדוק, וכמעט שלא ידעו שרש המלות ואם זה בלשון עברי'
אף כי בלשון הזר שהם מעתיקי' חליה, והמה

והת' מלפני' ומהגוי' דברי המקרא בלשגי טפה ובבלבול הלשוני' יותר מבנוני
המגדל, ולא ימלאו מלות מספיקות להעתיק מלח העברית, ויבארו לפעמי' מלה
עברית במלה עברית, ויקלקלו הכונה וישחיתו נושם המליצה (כאשר האריך בזה
הר"מ במ"ב בהקדמת ספרו אור לנתיבה) יהיה כי יגדל הנער ועוזב בית הספר,
ישכח מהרה תלמודו, כי המעט שלמד בלי שרש ויסוד, יפיג טעמו וימיר ריחו כי
לא היה לו טעם וריח, ולא יכון לפרש פסוק אחד אחרי קן, ואף כי קלמסכי יגדלו
ויזכרחו ללמוד לשון אחד על הסדר בדקדוק בעבור דרכו אותה למסחר, וימלא בה
נושם ולחות ויקרא בו מליצות וסירים ורעיוני' נשגבים, וימשך לבו אחריהם,
ויבזה וימאס אח"כ להסקיף בספר עברי, כי לא טעם בהם מעולסטעס מליצה
ורעיון נשגב, לפי הזכירו על למדו בבית הספר, האף אין זאת: — ואף אלנו
המתמודים בלמוד, מרוב ההרגל בקריאת ספרי הקדש, חפשו מלות והוכנו
לחבר אגרת ממקראות וממלות עבריות, ותספיק להם זה להחזיק עצמם בעלי
לשון ומליצה וכדבי לחות והם עם זה כנעדר הראות בלבעים, וישליכו למוד
הדקדק ולחות הלשונית אחרי גיוס: ג) אורך בזמן ורחוק המקום אשר מעת
היות הלשון עברית חיה, ורחוק מסוס מולדתם מארץ מגורינו, וזה יגרום
סתומות מקומות רבות במקרא, בלי דעת פתרון, כי המנהגים והנמוסים
וממדות והדרכים ודרכי הדבור והדומים לזה, משתנות בכל פאה מפאות
הישוב, ובכל תקופת מאה שנה: ושלושת הטעמים האלה יחדיו מספיקות
לנו על קולר ידיעתנו בלשון ומעוט השתמשנו בה ויארדלי להרחיב דברי כבזה:

ד

הסבה אשר הביא את המחבר לחבר החבור ההוא נוסף על
ספרי דקדק הנמצאים:

אך אחרי ראותי כל אלה, מעוט ידיעתנו בלשון, והתעללות האנשים
מלמודה, א"כ מי זה יחבר ספר בענין הזה, הלא יהיו דבריו למותר?
ואך כי אחרי רוב הספרים הנמצאים בה, ואם הם לא הועילו, מה יועיל
אם נוסף עליהם כהנה וכהנה?
לזה אש יב ואומר, כי הסבה הזאת בעצמה הביאחני לחבר הספר הזה, כי כל
חכמה וכל מלאכה לא תגיע חקף אל תכלת שלמותה אחרי לאתה אל
המלאה, כי אסבמשך ומרוב אחרי הבחינות והנסיונות מהאנשים המתבוננים
בה וכל משתדל לאחר משתדל וכל מעיין אחר מעיין יגיע בה למדרגה מה
לא הגיע אליה

איש חזק חכמה נב, מעיר הלכות בחכמת הלשון, בספרו הנקרא
 (מיוערת פילוסופיה אונד אלווגטמייע עפראבלעהרע כי פוא מתח
 חלקי דבור הלשון פפ"י ררכי הגיון, ומביא משלים מתחש לשונות ולשון העברי
 אחת מהן) ואחריו החזיק תלמידו וריטו נאמן החכם השלם מו' יואל לעווי
 בספרו, חבור קצר עמדי הלשון, אשר דברי רבו נר לרגליו ואור לנתיבותו :
 אך קיצר הענין מהיות חבור שלם, והבטיח להרחיב אותו בחלק שני, אך אהה
 ואיננו כי לקס אותו אלקים : והמעין קל מהרה יבין הקל והכבד בשני הדרכים:

ה

על איזה אופן חבר המחבר ספרו וכל הענינים הנכללים בו
 לכל חלקיו

כל חלה חיותי הנבי : ואשית אל לבי, לחבר הספר הזה, יכלול כל חלקי
 הדקדוק וכל הלמד'ים בתנועות ובשמות בפעלים ובמלות ובשמות הלשון
 והקצבת המאמרים והלגתי הדינים והכללים בלי טענות ופלוסוף אך הדין הכרוך
 והנוסחא מראשי מרי הדקדוק, ולא חלתי פ"ו לבאר בכל דין ובכל כלל טעמו
 ונמוקי וסדרתי הענינים על אופן נאות לשני ונאות לתלמיד: והלכתי בו מהקל
 אל הכבד ומהקדם אל המתאחר : וחלקתי כמות הספר לחמשה חלקים :
החלק הראשון כולל כללי הקריאה ובטוי האותיות והתנועות וסמניהם
 ובטוי הנגינות ומלצן : ובתוכן הוריתי שנוי התנופו'
 וחלוטין, ואף שהלמוד הזה לא יאות עוד להמתחילים, אך לורך הענין בעלמו
 בבואני לזה ובדיני התנועות הלכתי בעקבות המדקדק הגדול מו' שלמה זלמן
 הטיח ז"ל אך בעזיבת פלפוליו ודרשותיו סברותיו: רק סדרתי הדינים הכרוכים
 להקל על המחלמ:

החלק השני, כולל חלוקת חלקי הדבור לפי הצדל מושגיהם מיושרים על
 אדני חכמת ההגיון, ומשפט השמות ומחלקותם וגדרם
 ומשקליהם ובחלק הזה בחרתי הדרך השני שזכרתי למעלה, לפרוך מערכת חלקי
 הדבור על מערכת חלקי ההשתכלת ההגיוני : וילאתי בעקבות החכם הרמב"ן
 אשר סללנו באור לנתיבה ויוצן לנו נלוץ, ואני הרחבתי הדברים בגדרם הראוי
 להם ובארתני בו יחוסי השמות (דעקלינאליאטען) כפי ערכם ושמושם בלשון
 עברי ומז לקו' הכתובים אשר לא תמצא כמתכנת בכל ספרי המדקדקי אשר היו לפני
 החלק

החלק השלישי כולל משפט הפעלי ככל הלכותיהם וחבור הכנויים
 והלכותי בוצעקות ספר הבחור בבחור הלוחי והכניתי
 לפי שזאתו דרך ככון וברור לתלמידים, זולתי מה שנטיתי ממנו בבחור מושגי
 הפסל ' שהלכתי בו לררכי בנתיבת ההגיון :

החלק הרביעי כוללת חלוקות מלות הטעם והענין לפי משמרת
 בוראותיה' ליחס או לקשור או לקריאה, ג"כ
 חלוקה הגיונות :

החלק החמישי בו הגדלתי והוספתי על כל ספרי הדקדוק אשר היו
 לפני, כי אספתי בו שמוש הלשון, וחבור המלות ודרכי
 הדבור (זינטאקט) ואספתי ולקטתי המשט הנמלא מפוזר ומפורד בספר המכלול
 להרד"ק, והוספתי עליהם כהנה וכהנה, אחרי העיין והחפוש בספרי המקרא,
 ומה שהטלתי סדרתי הפנינים כל אחד במקומו הראוי לו כדרך סדורם בלשונות
 אחרות: ועל זה הוספתי מאמר, מדבר מטעם מדרכי המליצה והשיר ומה שיאות
 לו לענין ומאמר מדבר מסדור הנגינה והנח' הטעמים, ובסופו פרק אחד לחנך
 את התלמיד בנתיבות המלות, ומה שנלוה אליו, עד שישובו החמשה החלקי'
 בכלל להיות ספר אחד כולל כל חלקי הלמודים בענין זה בעיוני ובמעשי,
 ולסבה הזאת קראתי בשם **תלמוד לשון עברי** (עברעאישע
 שפראכלערע) המורה על כליות
 הלמודים בו :

ועם זה בחרתי בכל הספר המלות המלאכותיות הנמלאים בלשון רומי ובלשון
 אשכנזי, כפי מה שהורגלו לכנותם בלשונות אחרות: ויתחקו מושגיהם יותר בלב
 הלומד מלד הכירו אותם מלשונות האחרות: ונוסף על אלה חברתי לוחות
 הכנינים ומשקלי השמות בכרך מיוחד על תבנית הספר הזה :

י

המחבר בקש בכל מה שאיפשר להכשיר למוד הספר לתלמיד

עם מביין :

ועם זה גליתי כונתי וחסלי בחבורי הספר הזה, והשפור מה שכוונתי להועיל בו,
 והלמוד החדש מה שחדשתי והוספתי בו על כל ספדי הדקדוק: ולא אבטיח
 להגבער מכל מושג וידיעה בלשון: שיוכל ללמוד בספרי לבדו בלעדיו מורה, כי
 אף שכוונתי להועיל בחבורי לכל מתחיל, אך מלד הענין והדרך אשר בחרתי בו
 ללכת במהלך חקירה הגיונית, נמנעתי מהכשיר אותו להבין בו הילדים לעירי
 ימים, ועם זו חוסר ג"כ תלונת קלת המלינים עלי (כאשר שמעתי) כי לא
 חובר הספר בלשון קל ופשוט שיביטוהו הילדים והאפרים, כי לסבת יוקר הענין

לא היה איפשר לי לבאר הדברים בלשון קל ופשוט, כי יקר הדברי' והמלות יוקר
הר עיון הכסוף בהם, ועכ"ז בקשתי לפשר בין שתי הכוונות כפי מה שאיפשר:
וראוי שתדע עוד, כי כאשר יהיה ענין במקום ממקומות הספר נוגע
בענין אחר אשר נזכר כבר, אם בטעמו או בבאורו, או
הוא מצטרף על מה שזכר אח"כ, ולא רציתי להכפיל הדברים ולשנותם
ללא תועלת, והלכתי לך ליון (§) ודמותי בו באיזה סימן תמצא הדבר
הנוגע לענין זה, אם צנחנית טעם לדבר או לדינו אשר שם מרחב
בביאורו כי שם מקומו, והקורא לא יתחיל לבקשו במקומו הרמוז לו,
להבין בו הענין מה שהוא עומד בו, ואם הוא מן המאוחר אל הקודם,
ולא יזכור הענין על פה העיון לו הכרח ואם הרמוז הוא מן הקודם אל
המאוחר, יופיל לו בהגיעו אל המקום שהוא לשון זכור מה שאמר
עליו כבר, ובהשיב ידו שנית בלמוד הספר יקרבו לו הדברים אחד אל אחד
אחד והיו לאחדים בידו, כי הדינים רכוסים ומשולבים איש באחיו וזוה ידע
הסתום מן המפורש: ועם זה גמרתי מה שרציתי להקדים לספר הזה: ואבקש
מאת כל מעין לכפר לי אם קלרתי בענין מה מהשלים אוחו: כי נזנתי רצונה'
והאנוס קלר יד מהשלים דבר על תכליתו דברי המחבר:

יהודה ליב במוהר"ר בנימין זאב:

ב

בנימין
מנשי
זמרת
ג"כ
ר היו
דרכי
זכרון
רא
ונות
יאות
חנך
לקי'
ישע
זו:
לשון
בלב
חות
יד
בו
יח
כי
בו
ירי
לא
כין